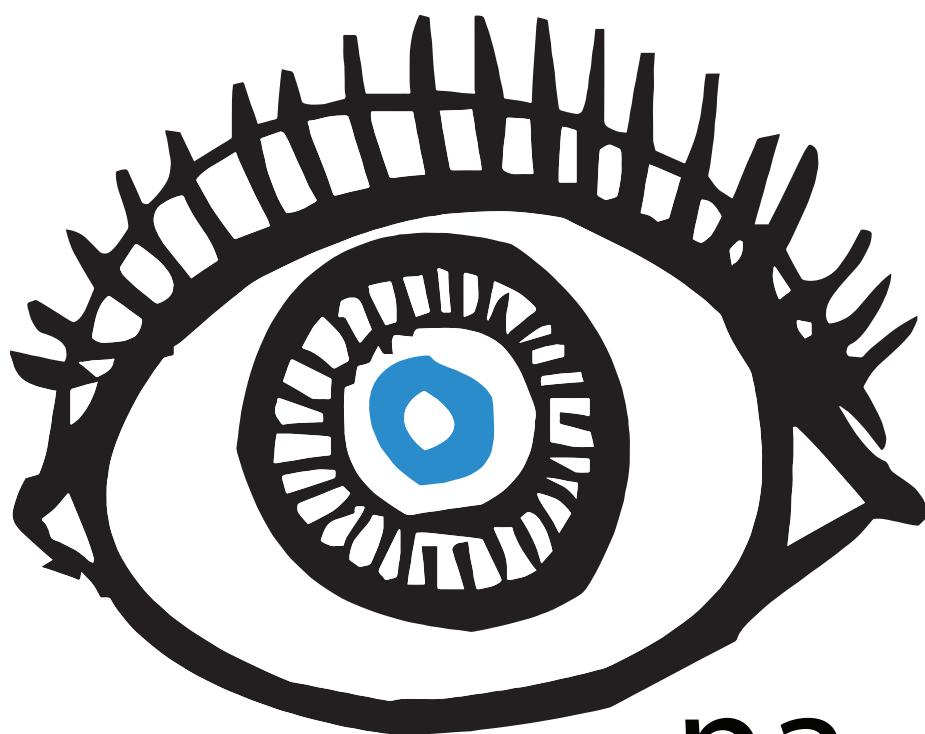


Białystok 2013

# Zeszyt **dobrych** praktyk oral history



na  
**własne**  
oczy

Projekt dofinansowany przez **Muzeum Historii Polski** w Warszawie  
w ramach programu Patriotyzm Jutra



PA  
TRIO  
TYŻM  
JUTRA

**Imię i nazwisko**.....

miejsce na Twoje zdjęcie



# Spis treści:

<b>Wstęp</b> .....	4
<b>Co to jest oral history?</b> .....	5
<b>Oral history - archiwa internetowe</b> .....	9
<b>Wojciech Oksztol ABC nagrywania</b> .....	11
<b>Katarzyna Sztop-Rutkowska Tajemnica popularności „historii mówionej”</b> .....	16
<b>CLZ - Misja</b> .....	19
<b>CLZ - Mediateka</b> .....	21
<b>Wzory dokumentów</b> .....	23
<b>Scenariusze zajęć</b> .....	27

# Na własne oczy

kilka słów o publikacji



## Agnieszka Kajdanowska

koordynator projektu

tel. 85 67 67 361

kajdanowska@centrumzamenhofa.pl

Niniejszy skrypt ma na celu przekazanie wiedzy i podstawowych umiejętności pozwalających samodzielnie tworzyć archiwa historii mówionej. Publikacja ta przybliży metodę oral history i ułatwia przeprowadzenie zajęć z uczniami. Zamieściliśmy wzory gotowych dokumentów, przydatnych w momencie archiwizowania oraz upubliczniania wywiadów oraz linki do stron największych archiwów historii mówionej w Polsce. W swojej pierwotnej wersji skrypt powstał na potrzeby warsztatów oral history dla młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej „Na własne oczy” organizowanych w CLZ w październiku bieżącego roku. Jest on sumą wiedzy i doświadczeń zdobytych przez pracowników CLZ oraz zaproszonych do współpracy specjalistów.

Nagrywanie relacji ze świadkami historii z dużym pożytkiem można wykorzystać w edukacji szkolnej. Jest to też bardzo użyteczne narzędzie poznawania historii i tradycji własnej szkoły. Relacje audio i wideo mogą stanowić ciekawy materiał do wykorzystania w szkolnej gazetce, prowadzonym przez szkołę portalu społecznościowym czy stronie www. Relacje świadków historii można bardzo efektywnie wykorzystać w scenariuszach akademii szkolnych. Metodą oral history może pracować szkolne koło historyczne. Liczba możliwych zastosowań zebranych nagrań jest bardzo bogata.

Pracownicy CLZ chętnie udzielą wsparcia merytorycznego, podzielą się doświadczeniem zdobytym w trakcie kilku lat prowadzenia projektu [Mediateka CLZ – archiwum historii mówionej miasta i regionu](#) (więcej o Mediatece [www.centrumzamenhofa.pl](http://www.centrumzamenhofa.pl)).

Proponujemy zrealizowanie zajęć wstępnych dotyczących oral history w siedzibie CLZ. Pozwoli to na zapoznanie się z zasobami oraz funkcjonowaniem Mediateki CLZ oraz spotkanie z ekipą tworzącą Mediatekę. Więcej informacji o Mediatece CLZ jak i o naszej instytucji, misji, celach, znajdziecie Państwo wewnątrz skryptu.

Osoby zainteresowane prosimy o kontakt z koordynatorem projektu Agnieszką Kajdanowską.

# Co to jest oral history?

**Oral history** to jedna ze współczesnych technik badawczych, wykorzystywanych coraz szerzej również w Polsce. Pozwala na alternatywne poznawanie historii za pośrednictwem relacji bezpośrednich świadków wydarzeń.

Do niedawna głównym źródłem wiedzy o przeszłości były przede wszystkim teksty pisane przez zawodowych historyków, którzy w swych badaniach opierali się na poszukiwaniu i analizie materiałów źródłowych (dokumentów pisanych, fotografii, filmów). Podstawowym założeniem oral history jest przekonanie, że ludzka pamięć jest równie istotnym źródłem poznania jak dokumenty.

W praktyce oral history polega na przeprowadzaniu wywiadów i tworzeniu archiwów nagrań (audio, wideo), a następnie zabezpieczaniu i publicznym udostępnianiu materiału.

Za patrona oral history uważa się Herodota z Halikarnasu (ok. 484-426 p.n.e.), zwanego „Ojcem historii”, który jako pierwszy oparł się w swoich badaniach na relacjach ustnych, wykorzystanych do opisu wojen perskich.

Początki współczesnej historii mówionej sięgają XIX wieku i są związane z rozwojem techniki, a dokładnie z momentem pojawienia się fonografu – pierwszego rejestratora dźwięku. Pierwszych nagrań dokonali etnografowie, zajmujący się folklorem Indian. Wraz z rozwojem techniki (pojawieniem się magnetofonów), zaczęto realizować projekty na szerszą skalę. Jednym z prekursorskich projektów historii mówionej były nagrania zgromadzone przez amerykańską organizację WPA (Works Progress Administration) dotyczące m.in. wojny secesyjnej i niewolnictwa.

Niezwykle istotny wpływ na rozwój oral history miało doświadczenie Holocaustu. Ci, którzy ocaleli, nie mieli wątpliwości, że doszło do największej masowej zbrodni w dziejach ludzkości. Chcieli dać temu świadectwo. Było to niezwykle ważne w sytuacji, w której źródłami pisanymi na temat Zagłady były przede wszystkim dokumenty tworzone przez sprawców. Wystarczy wspomnieć słynne określenie „ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej”. Za tym pozornie niegroźnym sformułowaniem stał plan wymordowania



milionów ludzi – praktycznie całej europejskiej ludności żydowskiej. Informacje o obozach śmierci, w których planowo i masowo zabija się ludzi, przez wielu były traktowane z rezerwą, nie dawano im wiary – tak okrutny, zmasowany i przeprowadzany z nieludzką konsekwencją mord wydawał się po prostu nieprawdopodobny. Świadczenia ocalałych – w tym prowadzone z nimi wywiady – pozwoliły ukazać prawdę o „ostatecznym rozwiązaniu”.

Badanie historii Holokaustu zmieniło też rozumienie tego, czym powinna być oral history. Początkowo w archiwach historii mówionej gromadzono wywiady ze znaczącymi osobistościami – politykami, artystami, biznesmenami. Prekursor oral history, Allan Nevins z Uniwersytetu Columbia, w latach 30. XX wieku postulował powołanie instytucji, która zajmowałaby się spisywaniem historii sławnych Amerykanów.

Gdy w latach 60. XX wieku oral history dotarła do Europy, wprowadzając ją historycy położyli akcent na odkrywanie historii tzw. zwykłych ludzi, czyli do tej pory anonimowych przedstawicieli niższych warstw społecznych, które nie były do tej pory reprezentowane w źródłach pisanych. Obecność czyjegoś nazwiska nawet w tak „pospolitych” dokumentach jak akt sprzedaży nieruchomości, wymagała określonej pozycji społecznej i zasobności.

Przez całe wieki rzesze chłopów i robotników nie miały bezpośredniego wpływu na kształtowanie pamięci historycznej – były pozbawione prawa nie tylko do podejmowania decyzji ważnych z punktu widzenia historii, ale też nie miały szansy wpływać na kształtowanie pamięci o przeszłych wydarzeniach. Historia była pisana z punktu widzenia warstw uprzywilejowanych – posiadających wysoki status majątkowy lub społeczny. Wraz z pojawieniem się w Europie oral history sytuacja zaczęła się zmieniać. Jeden z prekursorów oral history, Trevor Lummis, twierdził, że jej rolą jest „oddawanie głosu nieuprzywilejowanym warstwom społeczeństwa, których życie pojawia się w zapisie historycznym, głównie widziane oczyma osób stojących wyżej od nich w hierarchii społecznej, poprzez ich uprzedzenia i ich świadectwa”. Ta emancypacyjna rola oral history jest nie do przecenienia, a jednocześnie jest źródłem licznych kontrowersji.

Od początku istnienia oral history nie brakowało przeciwników. Ich podstawowymi argumentami było wskazywanie na:

**1. Subiektywność** – osoba nie zajmująca się zawodowo historią, nie znająca szerszego kontekstu wydarzeń, w których bierze udział nie ma praktycznie szansy na obiektywną, rzeczową ocenę wydarzeń i swojej w nich roli;

**2. Brak wiarygodności** – pamięć nie wspierana dokumentami bywa zawodna i wybiórcza, a zawarte w wywiadach daty, opisy i interpretacje zdarzeń są bardzo trudne do obiektywnej weryfikacji;

**3. Brak reprezentatywności** – dla świadków historii ich indywidualne losy są z oczywistych powodów najważniejsze, jednak mogą pozostawać na uboczu, na marginesie istotnych tendencji i procesów społecznych, nie być typowe dla danego okresu, a co za tym idzie mało istotne dla kształtowania historii ogólnej.

Zwolennicy oral history odpierali te argumenty dowodząc, że źródła historyczne w wielu przypadkach są równie subiektywne (nie tworzą się same, lecz są spisywane przez ludzi o określonych poglądach i wizjach tego, co jest, a co nie jest istotne w historii) i często trudno je zweryfikować. Wskazywali też na to, że u podstawy źródeł pisanych leży przekaz ustny: ktoś musiał najpierw o czymś opowiedzieć, żeby można to było spisać (zawodowi historycy rzadko bywali świadkami wydarzeń, którym poświęcali swe naukowe rozprawy).

Próba uzgodnienia tych dwóch przeciwstawnych stanowisk wydaje się potraktowanie oral history jako pomocniczego, równoprawnego źródła poznawania historii – alternatywy i koniecznej przeciwwagi dla historii powstającej w kurzu archiwów i zaciszach gabinetów. Oral history, traktowana jako jedna z technik badawczych, nie roszcząca sobie prawa do bycia jedyną, może oddawać nieocenione usługi. Niezwykle ciekawe efekty może dać badanie wzajemnych relacji pomiędzy faktami historycznymi i sposobem ich zapamiętywania, osadzania się w pamięci indywidualnej i zbiorowej (społecznej). Warto – w kontekście historii ogólnej i naszych własnych doświadczeń – zadać sobie pytanie o to, jak kształtuje się nasza pamięć, czy nasze decyzje i wybory życiowe opierają się na faktach,

informacjach źródłowych czy raczej na tym, jak je zapamiętaliśmy i zinterpretowaliśmy. To temat na osobną dyskusję, warsztaty czy książkę. Warto jednak zachować otwartość na pytania i problemy, które pojawiają się w naturalny sposób w trakcie realizacji nagrań świadków historii. Jednym z największych walorów oral history i argumentem za jej uprawianiem jest właśnie owa wielowymiarowość doświadczeń i dostarczanie silnych impulsów do refleksji nie tylko na temat historii.

Oral history jest coraz popularniejsza i coraz częściej wykorzystywana w projektach edukacyjnych. Nic w tym dziwnego, bo na tym polu może rozwinąć pełnię możliwości – nie tylko jako źródło poznawania historii, ale także sposób kształtowania lokalnej pamięci zbiorowej (znacznie skuteczniejszy od korzystania ze źródeł pisanych, które siłą rzeczy zawężają krąg odbiorców do specjalistów i pasjonatów historii) oraz metoda przełamywania barier pokoleniowych (często występują znaczące różnice wieku pomiędzy nagrywającymi i świadkami historii, a sam fakt rejestracji świadectw „zwykłych ludzi” nadaje im wartość i może przyczyniać się do kształtowania w młodszych pokoleniach postaw szacunku wobec osób starszych).

Oral history jest też trudną, lecz fascynującą szkołą słuchania i rozumienia drugiego człowieka. Kształtuje umiejętność skupiania się na problemie, unikania łatwych ocen i pośpiesznego wartościowania. Mając świadomość, na jak wiele sposobów można zapamiętać i przedstawić jedno i to samo zdarzenie, trudniej ulegamy pokusom „jedynie słusznych” odpowiedzi, interpretacji poglądów i sposobów przedstawiania naszej wspólnej historii.



# Oral history archiwa internetowe

wybrane przykłady



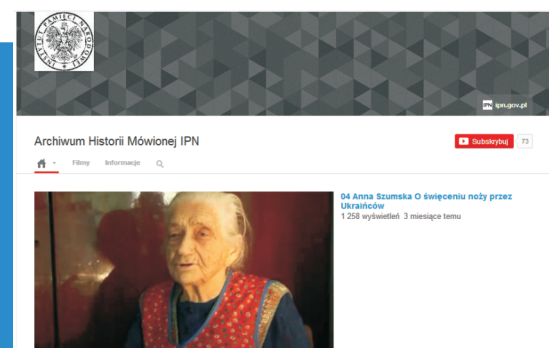
<http://www.audiohistoria.pl>

najstarsze polskie Archiwum Historii Mówionej, którego tworzenie zostało zainicjowane pod koniec lat 80. XX w. przez Ośrodek KARTA



[http://www.1944.pl/historia/archiwum\\_historii\\_mowionej/](http://www.1944.pl/historia/archiwum_historii_mowionej/)

archiwum historii mówionej tworzone przez Muzeum Powstania Warszawskiego

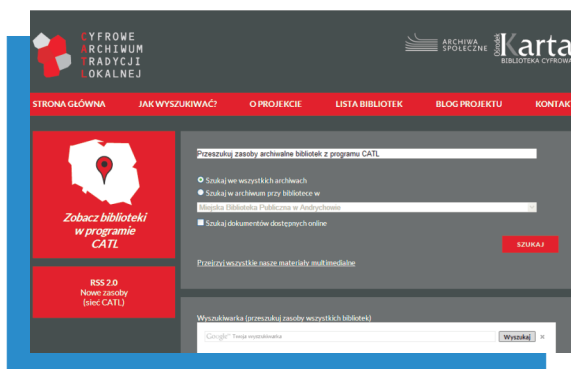


<http://www.youtube.com/user/ipnnotacje> - działające w serwisie

YouTube archiwum historii mówionej Instytutu Pamięci Narodowej

oral history - archiwa internetowe





[http://archiwa.org/index\\_catl.php?type=lista](http://archiwa.org/index_catl.php?type=lista) - CATL, czyli Cyfrowe Archiwum Tradycji Lokalnej, projekt realizowany przez Ośrodek KARTA, w którym uczestniczy obecnie 110 bibliotek w całej Polsce



<http://e-historie.pl> - przykład regionalnego archiwum historii mówionej, projekt Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej



<http://www.centrumzamenhofs.pl/s,mediateka,9191.html> - Mediateka CLZ, archiwum historii mówionej tworzone przez Centrum im. Ludwika Zamenhofs

oral history - archiwa internetowe





## ABC nagrywania



### I. Sprzęt - czyli czym nagrywać?

Do nagrania krótkiego wywiadu nie jest potrzebna profesjonalna kamera. Wystarczy nawet telefon komórkowy z funkcją nagrywania, kompakt, czy lustrzanka. Praktycznie każde urządzenie umożliwiające rejestrację ruchomego obrazu. Trzeba jednak pamiętać, iż dzisiejszym standardem zapisu jest format HD. Jeśli nagrany obraz będzie w niskiej rozdzielczości, to nieważne jak ładnie oświetlisz osobę przed kamerą i jak dobre miejsce na nagranie wybierzesz. Jedyne na czym skupi się widz, to kiepska jakość nagrania. Sprawdź więc, czy urządzenie, którym chcesz rejestrować wywiad ma rozdzielczość HD.

### II. Plan zdjęciowy - gdzie zrealizować nagranie?

Swój plan zdjęciowy przygotuj w jasnym pomieszczeniu, najlepiej z dużym oknem. Posadź bohatera filmu w fotelu lub na krześle. Nie może to być krzesło obrotowe na kółkach.

Zadbaj o czyste tło za osobą. Tak aby, np. zza głowy nie wyrastał kwiatek, lampka, czy wazon. Tło musi być neutralne. Bez jaskrawych kolorów, ruchomych elementów (chomików, czy ptaszków w klatce, rybek w akwarium). Czyli wszystkiego, co mogłoby odwrócić uwagę od rozmówcy. W miejscu nagrania musi też być cicho. Każdy dźwięk, taki jak włączone radio, telewizor, czy tykający zegar będzie słychać w nagraniu. Będzie odwracał uwagę od słów bohatera filmu.

### III. Plan filmowy - jak kadrować?

Plan filmowy to sposób pokazania obiektu w kadrze. Definiuje wielkość obiektu na ekranie. Używając odpowiedniego planu nadajemy scenie różny charakter. W filmie rozróżnia się kilka planów:

**1. Plan ogólny** – cała scena wraz z otoczeniem obiektu zdjęć.



**2. Plan amerykański** – osoba jest kadrowana od kolan w górę. Był to częsty kadr w amerykańskich westernach, stąd też jego nazwa.





**3. Plan pełny** – pokazanie całej postaci wraz z jej otoczeniem.



**4. Zbliżenie** – kadr pokazujący samą twarz nagrywanej osoby.



Rozróżniamy też półzbliżenie - kadr pokazujący popiersie (głowę i tors) filmowanej postaci.

W wywiadach najlepiej używać zbliżeń i półzbliżeń. Dzięki temu widz będzie miał wrażenie jak najbliższego kontaktu z osobą występującą w filmie.



#### IV. Oświetlenie wywiadu

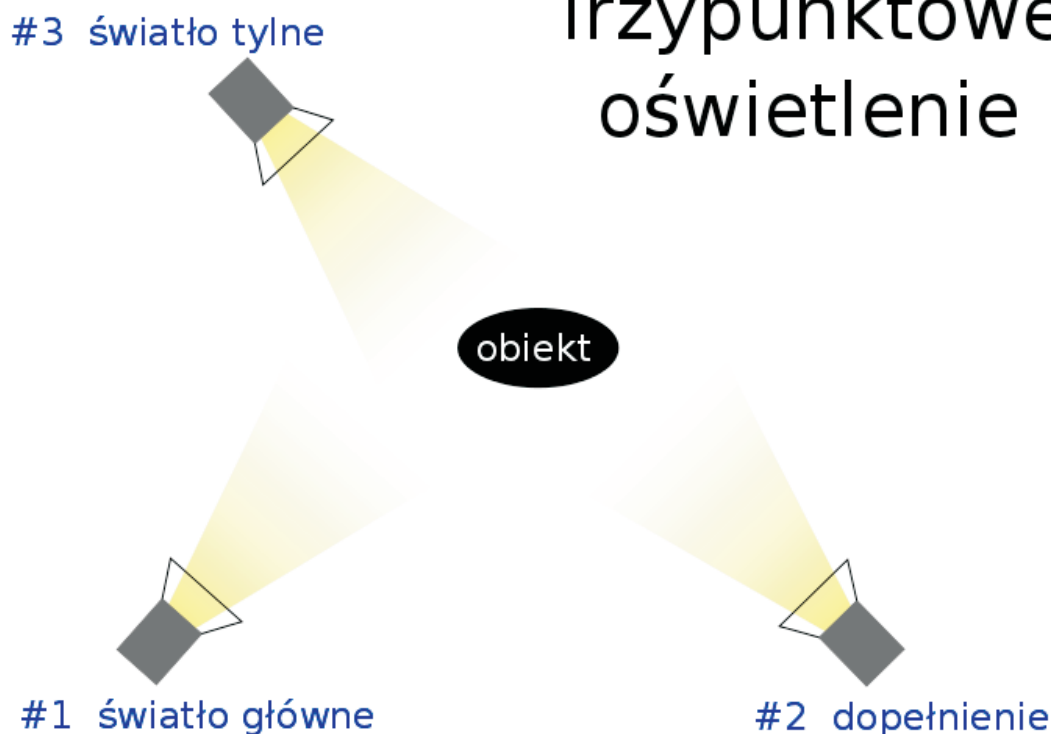
Najprostsze i najszybsze jest wykorzystanie światła zastanego lub naturalnego. Najwygodniej jest umiejscowić rozmówcę naprzeciw okna, twarzą skierowaną w stronę okna. Da to ładne, naturalne oświetlenie osoby. Jeśli nie jest to możliwe, można włączyć w pokoju wszystkie dostępne źródła światła i posadzić bohatera filmu w takim miejscu, aby twarz nie znajdowała się w cieniu oraz aby cienie nie tworzyły się pod oczami (co występuje, gdy osoba oświetlana jest z góry, np. przez żyrandol). W celu pozbycia się cieni pod oczami można użyć lampki biurkowej i skierować ją na twarz. Lampkę należy umieścić lekko powyżej głowy osoby.

W większości przypadków należy unikać ostrego światła – czy to słonecznego, czy też sztucznego. Używając lampki wystarczy umieścić przed nią cienką kalkę techniczną. Dzięki takiemu zabiegowi na twarzy nie będą tworzyły się ostre cienie i światło nie będzie raziło naszego bohatera.

Opisane sposoby oświetlenia są tzw. metodami domowymi. W filmach dokumentalnych czy telewizyjnych najczęściej stosuje się trzypunktowe oświetlenie.

**1. Światło główne** - skierowane bezpośrednio na osobę. Najlepiej jest umieścić je lekko pod kątem i świecić lekko z góry.

# Trzypunktowe oświetlenie



**2. Dopełnienie** – światło rozjaśniające cienie. Umieszczone najczęściej trochę poniżej światła głównego. Zamiast lampy, można użyć blendy lub styropianu.

**3. Kontra/światło tylne** – umieszczone z tyłu, wysoko za osobą. Oświetlające włosy oraz ramiona. Oddziela osobę od tła.

## V. Dźwięk

Dźwięk w filmie jest równie ważny jak obraz. Często nawet ważniejszy. Je nagrany dźwięk będzie odwracał uwagę od treści przekazywanej w filmie.

### Co zrobić aby zadbać o dobre nagranie dźwięku?

Przede wszystkim należy znaleźć miejsce, w którym jest cicho. Każdy niepotrzebny odgłos będzie odwracał uwagę od rozmówcy. Czyli np. ruch uliczny, tykający zegar, grające radio czy telewizor. Jeśli dysponujesz zewnętrznym mikrofonem, najlepiej jest go umieścić nad głową osoby. Im bliżej tym lepszy będzie dźwięk nagrania. Oczywiście mikrofon nie powinien być widoczny w kadrze.



Katarzyna Sztop-Rutkowska

## Tajemnica popularności „historii mówionej”

### Historia a pamięć – czy historia mówiona jest źródłem historycznym czy socjologicznym?

Pozyskiwanie danych o przeszłości za pomocą wywiadu nie jest wcale „wynalazkiem” ostatnich lat. Jeden ze starożytnych historyków Herodot, znany jako „Ojciec historii”, w taki właśnie sposób zebrał i napisał historię wojen perskich. Jego relacje zawsze były opatrzone klauzulą „zgodnie z tym, czego się dowiedziałem”. Modernistyczni historycy uznali jednak, że tzw. źródła pisane są bardziej wiarygodne i to w oparciu o nie należy tworzyć podręczniki historii. Powrót do historii mówionej jako źródła historycznego widoczny jest w drugiej połowie XX wieku, kiedy zaczęto zbierać narracje osób, które przeżyły Zagładę (Holokaust). Aby opisać tę ogromną zbrodnię, nie można było oprzeć się o materiały pisane, bo było ich niewiele i zdominowane były przez perspektywę zbrodniarzy.

Drugie źródło zainteresowania się historią mówioną wiąże się z ogromnymi zmianami w historiografii. W latach 60. XX wieku zaczęto zwracać szczególną uwagę na dotychczasowe historyczne „białe plamy”. To, co zainteresowało w sposób szczególny historyków w tym kontekście to życie codzienne, zwłaszcza niższych warstw/klas społecznych (chłopów, robotników) czy grup społecznych nieobecnych z różnych względów w dominującym nurcie historii (np. kobiet czy innych mniejszości społecznych). Tutaj pamięć ludzka okazała się być bezcennym źródłem informacji, brakowało bowiem ważnych i pełnych źródeł pisanych. Poza tym, ważne było „oddanie głosu” przedstawicielom i przedstawicielkom tych grup, a nie pisanie ich historii z punktu widzenia tych, którzy sprawowali władzę (tworząc np. dokumenty urzędowe).

Nurt historii mówionej wiele zawdzięcza metodom używanym przez socjologów. To właśnie socjologowie posługują się od wielu lat metodą wywiadu (swobodnego, pogłębionego czy narracyjnego). Namysł (również krytyczny) wobec takiego zbierania danych o rzeczywistości społecznej czy ludziach ją tworzących wpłynął





w znaczący sposób na tworzenie baz historii mówionej, na sposób zbierania narracji o przeszłości. W socjologii istnieje bardzo żywy nurt badań na temat pamięci indywidualnej i zbiorowej, w której używa się tych samych metod i podobnego aparatu pojęciowego, jak w badaniach historycznych. Również dla historyków, to jak pamięta się pewne wydarzenia, okresy historii stanowi ciekawy temat badawczy.

### **Dlaczego historia mówiona stała się tak popularna?**

Ważnym elementem historii najnowszej XX wieku są wydarzenia traumatyczne, bolesne, które stały się niekiedy podstawowym elementem ludzkich tożsamości (np. Zagłada).

Historia mówiona daje nam „klucz” do przeżyć jednostki. Dzięki temu możemy lepiej zrozumieć wielkie wydarzenia opisywane przez historyków (np. wojny) i zobaczyć je przez pryzmat ludzkich, pojedynczych losów. Historia mówiona daje również możliwość budowania narracji o przeszłości, np. miasta czy określonego wydarzenia, z perspektywy różnych grup społecznych, często tych, które nie mają głosu w dominującej opowieści o przeszłości (z racji swego podporządkowania czy procesów dyskryminacji). Poza tym, żyjemy w czasach, kiedy odchodzą świadkowie ważnych wydarzeń historycznych, konstytuujących wiek XX (zwłaszcza dotyczy to II wojny światowej) – jest to więc ostatni moment, żeby zobaczyć te wydarzenia „oczami” ich uczestników i dzięki temu lepiej zrozumieć przeszłość, a tym samym to, kim jesteśmy (np. jako grupa narodowa czy wspólnota mieszkańców miasta).

### **Rola świadka historii w procesach upamiętniania przeszłości**

Świadek staje się naszym „przewodnikiem” po przeszłości. Dzięki niemu możemy lepiej zrozumieć przeszłe wydarzenia, możemy włączyć emocje, empatię – historia staje się dzięki temu nie tylko „suchym” kalendarium złożonym z najważniejszych dat, liczb czy nazwisk. Staje się przeżyciem, doświadczeniem – opowieścią konkretnego człowieka.

### **Historia mówiona a technologia (nowe media) - jak pamiętamy i dokumentujemy przeszłość w dobie internetu?**

Nowe media stały się narzędziem wspierającym i w niezwykle spektakularny sposób ułatwiającym tworzenie i rozpowszechnianie

historii mówionej. Internet wykorzystuje się nie tylko do prezentacji poszczególnych kolekcji nagrań rozmów ze świadkami, ale służy również do ich zbierania. Sprawia to, że pojawiła się kategoria historyków obywatelskich tj. pasjonatów historii, którzy w sposób oddolny, niezależny od instytucji państwowych zbierają i tworzą kolekcje historii mówionej. Pojawiają się również specjalne przestrzenie wirtualne do zbierania, archiwizowania czy analizowania takich relacji. Nazywane są one cyfrowymi bankami pamięci (digital memory banks). Coraz częściej pojawiają się inicjatywy, które dotyczą zbierania relacji na temat wydarzeń relatywnie nowych, np. atak na World Trade Center w Nowym Jorku w 2011 roku czy huragan Katrina z 2005 roku. W obu przypadkach dzięki nowym technologiom zebrano tysiące przekazów – relacji bezpośrednich świadków wydarzeń. Wystarczyło nagrać się na telefon komórkowy i przez kliknięcie wysłać plik do wirtualnej bazy danych.







Centrum im. Ludwika Zamenhofs w Białymstoku wywodzi swoją misję i cel działalności z idei Patrona. Ludwik Zamenhof był przekonany, że główną przyczyną sporów i nieporozumień między ludźmi są – jakbyśmy dzisiaj powiedzieli – zakłócenia w komunikacji. Remedium miał być nowy język – uniwersalna platforma komunikacyjna. Tak powstało esperanto. W jego idei łatwo odnaleźć podwaliny myślenia o współpracy i porozumieniu ponad podziałami etnicznymi, religijnymi, historycznymi, kulturowymi, geograficznymi.

Zamenhof miał wizję świata, w którym – przynajmniej w sferze ideałów – obecnie żyjemy. Pragnął wielonarodowej wspólnoty, która nie niszcząc charakteru społeczności lokalnych, oferuje możliwość efektywnego dialogu, wymiany informacji, idei, technologii, rozwoju współpracy gospodarczej i kulturalnej.

Popularyzacji myśli i osoby Ludwika Zamenhofs służy przede wszystkim wystawa stała – „Białystok młodego Zamenhofs”. Multimedialna ekspozycja, oparta na materiałach dźwiękowych, wideo i fotograficznych, jest przykładem nowoczesnego, bardzo atrakcyjnego dla odbiorców sposobu obcowania z przeszłością. To nie tylko prezentacja materiałów historycznych, ale też próba odtworzenia klimatu czasu, w którym po ulicach Białegostoku przechadzał się nastoletni Ludwik Zamenhof. O sukcesie takiej formy prezentacji mogą świadczyć bardzo pozytywne opinie zwiedzających.

Wszystkie działania CLZ pomyślane są tak, by poruszać się na szeroko pojętym pograniczu – kultur, światopoglądów, wyznań, nacji. Pogranicze, to „teren zapalny”, a jednocześnie życiodajny sztuki, która – w naszym odczuciu – jest doskonałą płaszczyzną do podejmowania otwartego i szczerego, często trudnego, ale meryto-

rycznego dialogu. Umożliwiając dialog, niwelując zakłócenia w komunikacji międzyludzkiej, zmierzamy do stopniowego osłabiania, a w przyszłości usunięcia barier, wynikających z naturalnej obawy przed tym co inne, nieznane, a przez to stanowiące potencjalnie poczucie zagrożenia dla naszej tożsamości.



### **Podstawowe cele działalności CLZ:**

- ▶ budowanie świadomości i tożsamości lokalnej poprzez poszerzanie wiedzy o wielokulturowym, wielowyznaniowym i wielonarodowym bogactwie – historycznym i współczesnym – naszej małej ojczyzny;
- ▶ promowanie wiedzy o postaci i dziele Ludwika Zamenhofs;
- ▶ propagowanie postaw dialogu i tolerancji wobec odmienności, otwarcia na inne nacje, kultury, religie i światopoglądy;
- ▶ propagowanie wiedzy o kulturze miasta i regionu – ich bogatej historii i dzisiejszym życiu kulturalnym;
- ▶ edukacja dzieci i młodzieży;
- ▶ promowanie patriotyzmu lokalnego – dumy z faktu, że „jesteśmy stąd”;
- ▶ stworzenie bogatej i różnorodnej formalnie oferty kulturalnej dla mieszkańców miasta i regionu;

Centrum im. Ludwika Zamenhofs w Białymstoku ma ambicję stać się miejscem spotkania i dialogu dla wszystkich mieszkańców tygla kultur i narodów jakim jest Podlasie, a szerzej Kresy. Naszym marzeniem jest, by Centrum Zamenhofs stało się nie tylko w założeniach, ale w codziennej praktyce, konkretnych działaniach centrum dialogu i edukacji międzykulturowej.

**CLZ – misja**



# Mediateka

**Ponad 200 godzin nagrań wideo, blisko 3000 archiwalnych zdjęć i dokumentów, sukcesywnie opracowywanych i nieodpłatnie udostępnianych. Oto Mediateka CLZ – multimedialne archiwum historii mówionej miasta i regionu.**

Mediateka	wybierz temat	wybierz osobę	wybierz hasło	
	<div>▲</div> <div>Najstarsi Białostoczanie</div> <div>Ach! Co to był za ślub</div> <div>Wydarzenia w CLZ</div> <div>Bojary</div> <div>Historia pustego warsztatu</div> <div>▼</div>	<div>▲</div> <div>Andrzej Ulman</div> <div>Janusz Mozolewski</div> <div>Józef Czołpiński</div> <div>Julitta Kazimierczyk</div> <div>Kazimierz Krassowski</div> <div>Konrad Czajkowski</div> <div>▼</div>	<div>▲</div> <div>Bojary</div> <div>Ślub romski</div> <div>Bojary – pierwsze skojarzenie/dzieciństwo</div> <div>Bojary w czasie II wojny światowej</div> <div>Wygląd Pani/Pana domu, ulicy</div> <div>Dzień powszedni i świąteczny na Bojarach</div> <div>▼</div>	<div>A-C</div> <div>D-F</div> <div>G-J</div> <div>K-M</div> <div>N-P</div> <div>R-T</div> <div>U-Z</div> <div>0-9</div>

po polsku

in english

esperanto

powrót

strona główna

Statystyka jest imponująca, ale naprawdę ważne jest to, co się za nią kryje – już teraz ogromna, stale powiększana baza wiedzy na temat historii i wielokulturowego dziedzictwa Białegostoku i regionu w XX wieku. To niezwykła, bo oparta na relacjach bezpośrednich świadków, na ludzkich emocjach i indywidualnych losach lekcja naszej wspólnej historii.

Centrum im. Ludwika Zamenhofs z myślą o lepszym dostępie do zasobów Mediateki CLZ otworzyło w 2013 r. komfortową i profesjonalnie wyposażoną Pracownię Multimedialną. Trzy stanowiska komputerowe wyposażone w monitory dotykowe oraz intuicyjnie obsługiwane oprogramowanie umożliwia swobodne korzystanie z nagrań osobom w każdym wieku i na różnym stopniu zaawansowania obsługi komputera.

Pragniemy, aby Mediateka CLZ – Pracownia Multimedialna służyła zarówno odbiorcom indywidualnym jak i grupom zorganizowanym w każdym wieku.

Warsztaty odbywające się w oparciu o zasoby Mediateki CLZ to atrakcyjna forma poznawania przeszłości. Materiały z Mediateki



CLZ można wykorzystywać na różne sposoby: w samokształceniu, w opracowywaniu konspektów lekcji, w pisaniu prac naukowych. Mediateka CLZ to baza wiedzy nie tylko na temat historii, ale też



ciekawy zbiór informacji socjologicznych, etnograficznych. Zapraszamy wszystkich na żywą lekcję historii, na spotkanie z jej nieznanymi bohaterami – ludźmi takimi jak my.

Cały czas poszukujemy „świadków historii” – osób, które spędziły w Białymstoku ostatnich 60, 70 i więcej lat oraz chciałyby opowiedzieć nam historię swojego życia, opisać ważne wydarzenia tak jak je pamiętają. **Jeżeli jesteś taką osobą lub znasz kogoś, kto zechciałby opowiedzieć swoją historię, skontaktuj się z CLZ!**

# Zgoda na nagranie



## DEKLARACJA

**Centrum im. Ludwika Zamenhofs** (instytucja kultury m. Białegostoku) prowadzi projekt **Mediateka CLZ. Multimedialne archiwum historii mówionej miasta i regionu**, mający na celu gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie relacji (nagrań audio i wideo) świadków historii. W powiązaniu z projektem Centrum im. Ludwika Zamenhofs przygotowuje projekt.....

1. Ja, niżej podpisany/podpisana:

.....  
*imię i nazwisko*

.....  
*data urodzenia*

.....  
*adres zamieszkania, numer telefonu*

wyrażam zgodę na archiwizację moich wspomnień w **Centrum im. Ludwika Zamenhofs**. Relację przekazałem/przekazałam .....  
działającemu/działającej na rzecz **Centrum im. Ludwika Zamenhofs** w Białymstoku.

2. Relacja ma formę nagrania audio/wideo \*

3. Oświadczam, iż wyrażam zgodę na wykorzystanie mojej relacji dla potrzeb projektu

.....  
oraz innych celów statutowych **Centrum im. Ludwika Zamenhofs**: a w szczególności udostępnienia w Mediatece CLZ, w edukacji, w pracy naukowej i publicystyce, na wystawach, w mediach drukowanych, telewizji, radiu i Internecie. W związku z tym oświadczam również, iż wyrażam zgodę na przetwarzanie mojej relacji i rozporządzanie nią oraz utworami powstałymi na jej podstawie przez Centrum im. Ludwika Zamenhofs bez ograniczeń terytorialnych ani czasowych (w tym udostępniania go na wolnych licencjach Creative Commons).

4. Zgodnie z art. 23 ust. 1 pkt 1 ustawy z dn. 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 2002 r. nr 101, poz. 926 z późn. zm.) wyrażam zgodę na przetwarzanie moich danych osobowych przez **Centrum im. Ludwika Zamenhofs** w ramach projektów realizowanych przez **Centrum im. Ludwika Zamenhofs**. Oświadczam, iż wyrażam zgodę na przetwarzanie i upublicznianie relacji z podaniem mojego nazwiska.

\*niepotrzebne skreślić

Data .....

Podpis.....

**Centrum im. Ludwika Zamenhofs**  
ul. Warszawska 19, 15-062 Białystok,  
tel. 85 67 67 367 fax: 85 81 10 845

centrum@centrumzamenhofs.pl, www.centrumzamenhofs.pl



# Zgoda na archiwizację



## DEKLARACJA

**Centrum im. Ludwika Zamenhofs** (instytucja kultury m. Białegostoku) prowadzi projekt **Mediateka CLZ - multimedialne archiwum historii mówionej miasta i regionu**, mający na celu gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie relacji świadków XX wieku.

1. Ja, niżej podpisany/podpisana:

.....  
*imię i nazwisko*

.....  
*data urodzenia*

.....  
*adres zamieszkania, numer telefonu*

wyrażam zgodę na archiwizację niżej wymienionych materiałów w Centrum im. Ludwika Zamenhofs w Białymstoku:

1. .... (w oryginale/kopii)
2. .... (w oryginale/kopii)
3. .... (w oryginale/kopii)

Jednocześnie wyrażam zgodę na prezentowanie przekazanych materiałów w bazach danych Centrum im. Ludwika Zamenhofs oraz powielania ich i rozpowszechniania w projektach z udziałem Centrum im. Ludwika Zamenhofs: publikacjach, wystawach, prezentacjach multimedialnych, w sieci Internet (w tym na zasadach udzielania licencji Creative Commons). Zgodnie z art. 23 ust. 1 pkt 1 ustawy z dn. 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 2002 r. nr 101, poz. 926 z późn. zm.) wyrażam zgodę na przetwarzanie moich danych osobowych.

Data.....

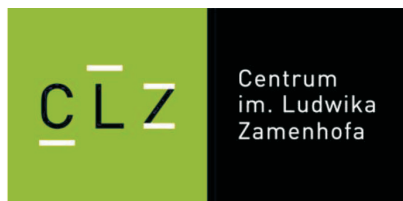
Podpis.....

**Centrum im. Ludwika Zamenhofs**  
ul. Warszawska 19, 15-062 Białystok,  
tel. 85 67 67 367 fax: 85 81 10 845  
[centrum@centrumzamenhofs.pl](mailto:centrum@centrumzamenhofs.pl), [www.centrumzamenhofs.pl](http://www.centrumzamenhofs.pl)





# Metryczka



## MEDIATEKA CLZ - multimedialne archiwum historii mówionej miasta i regionu

(przykładowa metryczka świadka historii - do rozbudowy, o ile projekt tego wymaga)

imię/imiona:.....

nazwisko:.....

wiek/data urodzenia:.....

miejsce urodzenia.....

miejsce aktualne zamieszkania (adres).....

telefon kontaktowy.....

edukacja (zdobyte wykształcenie, ukończone szkoły).....

.....

kariera zawodowa (wykonywany zawód, miejsca i zakłady pracy).....

.....

działalność społeczna (przynależność do organizacji, działalność nieformalna - nazwy organizacji, okresy przynależności).....

.....

życie osobiste i rodzinne (rodzina, dzieci, pasje, zainteresowania).....

.....



# Kwestionariusz pytań - przykład



Mediateka CLZ

**Projekt nagraniowy:** Pamięć o cmentarzu ewangelickim na Rynku Siennym

**Kwestionariusz pytań:**

Rozdziały nagrania:

1. Czy pamięta Pan/Pani cmentarz ewangelicki przy Rynku Siennym? Jeśli tak, to czy potrafi Pan/Pani go opisać: jak wyglądał, jaką powierzchnię zajmował, co dzisiaj znajduje się na jego miejscu? Jakże były jego losy?  
Czas nagrania.....
2. Czy za Pana/Pani pamięci odbywały się na nim pochówki? Czy uczestniczył Pan/Pani w pochówku na tej nekropolii? Czy znał Pan kogoś kto był tam pochowany? Jak wyglądał pochówek, czy różnił się znacząco od katolickiego bądź prawosławnego pochówku?  
Czas nagrania.....
3. Czy pamięta Pan/Pani moment zamknięcia/zniszczenia cmentarza? Co później powstało na jego miejscu? Jak komentowano ten fakt wśród Pana/Pani znajomych? Czy pisały o tym gazety?  
Czas nagrania.....
4. Czy znał Pan/Pani jakichś ewangelików mieszkających w Białymstoku? Jeśli tak, to czy może Pan/Pani nam o nich opowiedzieć: czym się zajmowali, jak układały się relacje z nimi, co się z nimi działo w czasie II wojny światowej i po niej?  
Czas nagrania.....
5. Czy Pana/Pani zdaniem należy w jakiś sposób upamiętnić fakt, że na Rynku Siennym znajdował się dawniej cmentarz ewangelicki? Czy należy tam prowadzić prace archeologiczne? Czy powinno się odtworzyć cmentarz – w części/całości? Czy powinna pojawić się tablica informująca, że w tym miejscu znajdował się cmentarz. Czy trzeba ogrodzić teren dawnego cmentarza? Czy można na nim prowadzić prace budowlane?  
Czas nagrania.....
6. Jak jest Pani/Pana wyznanie? Jaki ma Pan/Pani stosunek do innych religii, do ludzi innego wyznania?  
Czas nagrania.....
7. Czy uważa Pan/Pani, że trzeba otoczyć opieką, upamiętniać wszystkie istniejące w Białymstoku cmentarze, a te które zostały zniszczone restaurować, a przynajmniej oznaczać i upamiętniać tablicami informacyjnymi? Czy dotyczy to również cmentarzy wojskowych/wojennych?  
Czas nagrania.....





## Czym jest oral history/historia mówiona?

**Czas trwania:** 45 min.

**Cele operacyjne:**

Uczestnicy:

- wiedzą czym są archiwa historii mówionej i w jaki sposób mogą być wykorzystywane w poznawaniu historii oraz w innych dziedzinach nauki;
- znają genezę oral history/historii mówionej, potrafią podać przykłady pierwszych archiwów na świecie;
- są świadomi mankamentów/wad/zagrożeń tej techniki badawczej;
- wiedzą kim jest świadek historii i jak bardzo osobistym świadectwem jest jego relacja;
- nabywają umiejętność aktywnego słuchania;
- potrafią wymienić największe działające w Polsce instytucje, organizacje i stowarzyszenia zajmujące się gromadzeniem i upowszechnianiem relacji świadków historii, znają specyfikę ich zasobów.

**Przebieg zajęć:**

1. Wprowadzenie w tematykę zajęć. Krótki wykład na temat czym jest historia mówiona, rys historyczny. (Co to jest oral history?, Zeszyt Dobrych Praktyk, str. 5-8)



CZAS  
10 min



METODA  
wykład



POMOCE  
Co to jest oral history?

2. Przeprowadzamy ćwiczenie „głuchy telefon”. Prosimy wszystkich uczestników aby stanęli blisko obok siebie (mogą też pozostać w ławkach, jeżeli zajęcia odbywają się w pracowni szkolnej). Jednemu z uczestników przekazujemy szeptem krótką historię (odczytujemy uprzednio przygotowany i wydrukowany tekst, nie więcej, niż 3-4 zdania) lub opis zdjęcia (może to być dowolnie wybrana fotografia, celowe byłoby wybranie takiej, która będzie powiązana z tematem zajęć).

Zadaniem każdego uczestnika jest uważne wysłuchanie, a następnie przekazanie usłyszanego komunikatu następnej (tylko jednej!) osobie. Uczestnika ćwiczenia, który jako ostatni wysłucha historii/opisu, prosimy o przekazania jego treści na głos.

Z dużym prawdopodobieństwem można przypuścić, że historia/opis w sposób mniej lub bardziej znaczący będzie się różnił/a od tej, którą przekazaliśmy pierwszej osobie.

Pokazujemy uczniom tekst wydrukowany, który przekazaliśmy pierwszej osobie. Pytamy, dlaczego historia/opis przekazana/y pierwszej osobie tak znacząco różni się od historii/opisu, która/y dotarł/a do ostatniej osoby. Uzupełniamy i – jeżeli to konieczne – porządkujemy wypowiedzi uczestników. Mówimy uczniom, że podobny mechanizm działa w całym obszarze naszej pamięci: każdy będzie pamiętał trochę inaczej, zwracał uwagę na inne szczegóły. To, co i jak pamiętamy, zależy m.in. od naszego wykształcenia,



## Czym jest oral history/historia mówiona?

światopoglądu, charakteru, możliwości intelektualnych, zainteresowań, indywidualnych predyspozycji, a w przypadku osób dorosłych także od wykonywanego zawodu.



CZAS  
10 min



METODA  
dyskusja



POMOCE

3. Sposób działania ludzkiej pamięci (zilustrowany ćwiczeniem „głuchy telefon”) ma wielki wpływ na charakter i zawartość wywiadów ze świadkami historii. Wybieramy trzy wypowiedzi na temat jednego wydarzenia (ważnej daty, faktu historycznego, osoby). Staramy się, aby wypowiedzi były możliwie odmienne w treści, a świadkowie historii różnili się od siebie wykształceniem, pochodzeniem społecznym, wykonywanym obecnie lub w przeszłości zawodem. Przybliżamy uczniom kontekst historyczny wydarzenia/tematu, którego dotyczą wypowiedzi. Prezentujemy (monitor, tablica multimedialna) trzy wybrane nagrania. Prosimy o porównanie wypowiedzi, znalezienie zalet każdej z nich – określenie, która wydaje im się najciekawsza, z której dowiedzieli się najwięcej.

Wspólnie z uczniami zmierzamy do konkluzji, która może brzmieć następująco: prezentowane nagrania są przykładem na to, jak różni jesteśmy, jak subiektywna jest nasza pamięć. To, co uznajemy za „prawdę” historyczną jest często zapisem naszej subiektywnej wizji świata, na której kształtowanie wpływa bardzo wiele czynników zewnętrznych oraz tych, wynikających z naszych emocji, przekonań, uprzedzeń, wychowania, charakteru, wykształcenia, typu osobowości, etc.

Materiały do pobrania:

- 3 nagrania z Mediateki CLZ ([http://www.youtube.com/watch?v=i\\_GjL6-fF0w&feature=youtu.be](http://www.youtube.com/watch?v=i_GjL6-fF0w&feature=youtu.be))



CZAS  
10 min



METODA  
prezentacja  
dyskusja



POMOCE  
3 nagrania  
z Mediateki CLZ

4. Prosimy uczestników o próbę stworzenia definicji pojęcia „świadek historii”. Pytania pomocnicze: Jakie warunki należy spełnić, aby być świadkiem historii? Czy każdy może być świadkiem historii? Czy uczestnicy zajęć mogą być świadkami historii? Jeśli tak, to czego mogłyby dotyczyć ich relacje jako świadków historii w kontekście ich szkoły, osiedla, relacji z rówieśnikami, etc.

Wspólnie tworzymy definicję „świadka historii”, w oparciu o odpowiedzi na postawione wyżej pytania. Pytamy uczniów, kto w ich najbliższym otoczeniu może być świadkiem historii (np. dawni i obecni nauczyciele, absolwenci i uczniowie szkoły).



CZAS  
10 min



METODA  
burza mózgów  
dyskusja



POMOCE



## Czym jest oral history/historia mówiona?

5. Pytamy do czego i w jaki sposób możemy wykorzystać wywiady ze świadkami historii. W jakich dziedzinach, sferach nagrania mogą stanowić wartościowe źródło wiedzy (historia, socjologia, etnografia, wiedza o społeczeństwie). Skupiamy się na najbliższym otoczeniu uczniów (szkoła, osiedle). Propozycje systematyzujemy i zapisujemy wspólnie na tablicy.

Przykłady konkretnego zastosowania wywiadów ze świadkami historii w szkole do której uczęszczają i miejscu w którym mieszkają :

- przygotowywanie materiałów do gazetki szkolnej, na stronę www, na profil portalu społecznościowego;
- przygotowywanie nietypowej akademii szkolnej, np. spotkania z absolwentem/absolwentami szkoły; akademii na rocznicę wybuchu wojny, powstania, na dzień nauczyciela; opowiadania o historii szkoły za pośrednictwem wywiadów z nauczycielami obecnie pracującymi i nauczycielami-emerytami - np. na temat: „Ale numer!”, czyli największe/najdłużej pamiętane wybryki uczniów w historii szkoły);
- przygotowanie wywiadów z zasłużonymi nauczycielami, uczniami w ramach prowadzonej w szkole izby pamięci;
- przygotowanie wywiadów z najstarszymi mieszkańcami dzielnicy, w której zlokalizowana jest szkoła (akcję można połączyć ze zbiórką archiwalnych zdjęć z okolicy).



CZAS  
10 min



METODA  
burza mózgów



POMOCE

6. Jako pracę domową zadajemy uczestnikom wyszukanie stron internetowych prezentujących najwartościowsze i najpopularniejsze archiwa historii mówionej w Polsce z zaznaczeniem/opisaniem ich specyfiki (krótka charakterystyka udostępnianych zasobów). Druga część pracy domowej polega na znalezieniu w Internecie opinii za i przeciw oral history/historii mówionej.

### Ewaluacja:

Po przeprowadzeniu zajęć ich uczestnicy:

- znają zasady na jakich zbudowane są archiwa historii mówionej;
- potrafią wymienić i omówić poszczególne etapy procesu gromadzenia wywiadów, od poszukiwania świadka historii do udostępnienia relacji;
- potrafią wymienić kilka przykładów największych archiwów historii mówionej w Polsce, podać ich specyfikę
- potrafią słuchać ze zrozumieniem, wybrać najważniejsze informacje z wysłuchanej relacji;
- potrafią wymienić przykłady pierwszych archiwów historii mówionej na świecie;
- wiedzą, kto może być świadkiem historii.



## Czym jest oral history/historia mówiona?

### Słowniczek:

Oral history/historia mówiona: jedna ze współczesnych technik badawczych, pozwalających na poznaniu historii za pośrednictwem relacji bezpośrednich świadków historii. Może być również zdefiniowana jako nagrywanie, zachowywanie, opracowywanie i udostępnianie historycznych informacji bazujących na osobistych przeżyciach i opiniach mówiącego (świadka historii).

Świadek historii: to osoba, która wie lub widziała, pozostawała bierna lub aktywna. W pewnym sensie wszyscy jesteśmy świadkami przekazując świadectwo innym osobom. Trzeba jednak pamiętać, że inne jest świadectwo osoby, która osobiście uczestniczyła w wydarzeniach, ale była bierna, inne osoby, która uczestniczyła w wydarzeniach i była emocjonalnie zaangażowana, a jeszcze inne osoby, która przekazuje świadectwo, o którym słyszała.

### Materiały:

- Co to jest oral history? (Zeszyt dobrych praktyk „Na własne oczy” str. 5-8)
- 3 nagrania z Mediateki CLZ ([http://www.youtube.com/watch?v=i\\_GjL6-fF0w&feature=youtu.be](http://www.youtube.com/watch?v=i_GjL6-fF0w&feature=youtu.be))
- Internetowe archiwa historii mówionej (Zeszyt dobrych praktyk „Na własne oczy” str. 9-10)



## scenariusze zajęć

# Układanie kwestionariusza pytań do wywiadu oraz wypełnianie metryczki świadka historii.

Czas trwania: 2 x 45min.

### Cele operacyjne:

Uczestnicy:

- wiedzą jak ważne w wywiadzie ze świadkiem historii jest przygotowanie poprawnego merytorycznie kwestionariusza pytań do wywiadu;
- wiedzą gdzie szukać informacji aby przygotować się do wywiadu ze świadkiem historii;
- umieją korzystając z dostępnych źródeł informacji stworzyć merytorycznie poprawny kwestionariusz oraz metryczkę świadka historii;
- nabywają umiejętności prowadzenia rozmowy na określony temat;
- nabywają umiejętność formułowania pytań.

### Przebieg zajęć:

1. Pytamy uczestników jak możemy przygotować się do przeprowadzenia wywiadu? Skąd powinniśmy czerpać informacje na temat świadka historii i tematu wywiadu? Ćwiczymy na przykładzie przygotowania się do spotkania z osobą zesłaną w głąb ZSRR w czasie II wojny światowej.



CZAS  
10 min



METODA  
burza mózgów



POMOCE  
Źródła informacji na temat świadka historii oraz tematu wywiadu

2. Pytamy, czym jest kwestionariusz pytań, do czego służy w trakcie wywiadu? Uzupełniamy, jeśli to konieczne, wypowiedzi uczestników i wspólnie ustalamy definiujemy i określamy cele, jakim służy kwestionariusz pytań. Stworzoną definicję oraz listę celów zapisujemy na tablicy.



CZAS  
10 min



METODA  
burza mózgów  
wykład



POMOCE  
lista celów

3. Podajemy definicję metryczki, omawiamy jej przydatność. Prosimy uczestników aby wskazali istotne informacje o świadku historii jakie powinny się znaleźć w metryczce, uzupełniamy jeśli nie wszystkie informacje zostały podane.



CZAS  
5 min



METODA  
burza mózgów



POMOCE

## scenariusze zajęć

# Układanie kwestionariusza pytań do wywiadu oraz wypełnianie metryczki świadka historii.

4. Uczestnicy dostają wzory metryczek, następnie w parach uzupełniają je. (Metryczka, Zeszyt dobrych praktyk str. 25)



CZAS  
10 min



METODA  
burza mózgów



POMOCE  
Metryczka

5. Wspólnie analizujemy przykładowy kwestionariusz pytań „Najstarsi białostoczanianie” realizowany w ramach ścieżek tematycznych Mediateki CLZ. Prosimy uczestników o podanie jak największej liczby cech poprawnie skonstruowanego kwestionariusza pytań. Następnie wspólnie ustalamy zasady poprawnie merytorycznie skonstruowanego kwestionariusza pytań. Zapisujemy je wspólnie na tablicy.



CZAS  
10 min



METODA  
burza mózgów



POMOCE  
Najstarsi białostoczanianie  
Zasady konstruowania scenariuszy

6. Dzielimy grupę na mniejsze zespoły, maksymalnie po 5 osób. Każdy zespół otrzymuje pomieszczone pytania dotyczące jednego tematu. Prosimy o ułożenie pytań w kolejności zgodnej z wcześniej ustalonymi (zapisanymi na tablicy) zasadami. Prosimy każdy zespół o głośne odczytanie swego kwestionariusza. Dyskutujemy nad jakością odczytywanych kwestionariuszy, zgłaszamy uwagi i sugestie dotyczące koniecznych korekt.



CZAS  
10 min



METODA  
praca w grupach  
prezentacja



POMOCE  
Bojary, Ach! Co to był za ślub,  
Białostoccy esperantyści, Fabryka  
Przyrządów i Uchwytyw Bison-Bial



## scenariusze zajęć

# Układanie kwestionariusza pytań do wywiadu oraz wypełnianie metryczki świadka historii.

7. Uczestnicy pozostają w tych samych grupach. Podajemy temat wywiadu, do którego należy ułożyć kwestionariusz pytań. Proponowany temat: „Moja pierwsza miłość”. W grupach mają opracować pytania do każdego z „etapów” kwestionariusza (odpowiednio do etapów rozwoju uczucia i związku): Zapoznanie, Wybraniek, Związek/Narzeczeństwo/Romans, Ślub/Związek nieformalny/Rozstanie.

Każda grupa dostaje jeden „etap” i ma za zadanie opracowanie odpowiednich pytań. Każdy zespół przygotowuje maksymalnie cztery pytania.



CZAS  
15 min



METODA  
praca w grupach



POMOCE  
Moja pierwsza miłość

8. Prosimy zespoły o prezentację. Pozostałe grupy inspirujemy do zadawania pytań i dzielenia się komentarzami. Po weryfikacji i wspólnej analizie zapisujemy pytania na tablicy, powinno ich być maksymalnie 10.



CZAS  
20 min



METODA  
praca w grupach



POMOCE

### Ewaluacja:

Po przeprowadzeniu zajęć ich uczestnicy:

- znają zasady poprawnie merytorycznie skonstruowanego kwestionariusza pytań
- umieją skonstruować poprawny merytorycznie kwestionariusz pytań do wywiadu
- umieją samodzielnie wypełnić metryczkę świadka historii
- potrafią samodzielnie przygotować się do wywiadu, zebrać jak najwięcej informacji o temacie wywiadu i świadku historii

### Słowniczek:

Metryczka świadka historii:

końcowa część kwestionariusza pytań. Zawiera pytania odnoszące się do przynależności demograficzno-społecznych badanego, które winny być skorelowane z tematem, celem badania, przyjętymi założeniami teoretycznymi oraz uprzednio zadanyimi pytaniami. Najczęściej w metryczce znajdują się pytania o płeć, rok urodzenia, wykształcenie, wykonywany zawód, przynależność do organizacji, działalność społeczną, zainteresowania.





## scenariusze zajęć

# Układanie kwestionariusza pytań do wywiadu oraz wypełnianie metryczki świadka historii.

### Kwestionariusz pytań do wywiadu:

Zestawienie logicznie ułożonych i odpowiednio sformułowanych pytań, na które odpowiada świadek historii w trakcie realizowanego wywiadu osobistego.

### **Materiały:**

### Źródła informacji na temat świadka historii oraz tematu wywiadu:

- internet (m.in.: [www.pamiecisybiru.pl](http://www.pamiecisybiru.pl), [www.zwiazeksybirakow.strefa.pl](http://www.zwiazeksybirakow.strefa.pl), [www.facebook.com/muzeumpamiecisybiru](https://www.facebook.com/muzeumpamiecisybiru), <http://www.kresy-siberia.org>)
- media: radio, m. in.: [www.radio.bialystok.pl/wiadomosci/index/id/79619](http://www.radio.bialystok.pl/wiadomosci/index/id/79619), prasa, m.in.: [www.bialystok.gazeta.pl/bialystok/1,35241,13374889,Wywozka\\_w\\_biala\\_pustke\\_\\_Bialystok\\_pamietaja\\_o\\_sowieckich.html](http://www.bialystok.gazeta.pl/bialystok/1,35241,13374889,Wywozka_w_biala_pustke__Bialystok_pamietaja_o_sowieckich.html), telewizja, m.in.: <http://www.tvp.pl/bialystok/aktualnosci/spoleczne/72-rocznica-pierwszej-wywozki-na-sybir/6487268>);
- literatura fachowa (m. in.: Daniel Boćkowski „Czas nadziei. Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej w ZSRR i opieka nad nimi placówek polskich w latach 1940–1943, Warszawa 1999”, Jak piskłęta z gniazd... Dzieci polskie w ZSRR w okresie II wojny światowej, Warszawa–Wrocław 1995. Bronisława Danuta Ciebiera „Pamiętnik z Sybiru. Z nieludzkiej Ziemi” Norbertinum 2010, Józef Czapski, Na nieludzkiej ziemi, Znak 2011;
- spotkanie ze świadkiem historii;
- rozmowy z rodziną i znajomymi świadka historii;
- nawiązanie kontaktu ze stowarzyszeniami i organizacjami branżowymi, m.in. Związek Sybiraków oddział w Białymstoku.

### Cele jakim służy kwestionariusz pytań do wywiadu:

- ułatwia prowadzącemu zapanowanie nad tematem oraz spójnością wywiadu
- ułatwia realizację określonego w temacie celu wywiadu
- ułatwia trzymanie się chronologii wydarzeń
- pozwala świadkowi historii na trzymanie się tematu wywiad, przypomnianie faktów, dat, osób, itp. w trakcie wywiadu



## scenariusze zajęć

# Układanie kwestionariusza pytań do wywiadu oraz wypełnianie metryczki świadka historii.

### Zasady poprawnie merytorycznie skonstruowanego kwestionariusza pytań do wywiadu:

- cel wywiadu powinien być jasno określony;
- układ pytań musi tworzyć logiczny, tematyczny ciąg, zachowując chronologię;
- przechodzimy od pytań ogólnych do szczegółowych;
- pytania powinny być przystępne i zrozumiałe;
- każde pytanie powinno odnosić się do jednego zagadnienia;
- pytania powinny być neutralne, nie mogą sugerować odpowiedzi;
- pytania muszą być jednoznaczne;
- pytania muszą dawać możliwość udzielenia wyczerpującej wypowiedzi;
- kwestionariusz powinien mieć budowę trójczłonową: wstęp, rozwinięcie, zakończenie.

### Kwestionariusze pytań:

#### Moja pierwsza miłość...

##### I. Zapoznanie

- jak/w jakich okolicznościach poznał Pan/Pani swoją pierwszą miłość?
  - czy to był czas istotny w Pana/Pani życiu również z innych powodów?
  - czy pamięta Pan/Pani z tamtego okresu jakieś ważne wydarzenie polityczne, społeczne?
- Co się wtedy działo na świecie, w Polsce, w Białymstoku?

##### II. Wybranek

- co zwróciło Pani/Pana uwagę w jej/jego wyglądzie/zachowaniu?
- czy był/była starszy/starsza, młodsza/młodszy?
- czy był/była tego samego wyznania?
- czy przy wyborze miała znaczenie jego/jej zamożność/pochodzenie społeczne/wykształcenie/pozycja zawodowa/poglądy polityczne/pasje/upodobania?

##### III. Związek/Narzeczeństwo/Romans

- jak Pan/Pani nazwałaby ten wspólnie spędzony czas?
- gdzie się spotykaliście?
- co robiliście w trakcie randek?
- w którym momencie postanowiliście spędzić ze sobą resztę życia/rozstać się?
- jak po latach wspomina Pan/Pani tamten okres w swoim życiu, jakie emocje wywołują wspomnienia?

# **Układanie kwestionariusza pytań do wywiadu oraz wypełnianie metryczki świadka historii.**

## **IV. Ślub/Związek nieformalny/Rozstanie**

- czy pierwsza miłość zakończyła się ślubem czy rozstaniem?
  - dlaczego, jakie były powody?
  - czy Pan/Pani chciałaby to zmienić, czy to była słuszna decyzja?
- (Uwaga: to pytanie, zadane w niewłaściwym momencie, może być drażliwe)

### **1. Ślub**

- kiedy/jak długo po zapoznaniu zapadła decyzja o ślubie?
- jak wyglądały przygotowania do Pani/Pana ślubu? Kto się nimi zajmował? Jak rodziny podzieliły się kosztami?
- jak wyglądał Pani/Pana ślubny strój i Pani/Pana współmałżonka?
- czy były tak zwane swaty? czy omawiano kwestie materialne – sprawę posagu, co obie strony wnoszą w sensie materialnym?
- czy były zaręczyny?
- kiedy i gdzie odbył się Pani/Pana ślub?
- jak przebiegała i jak wyglądała ta ceremonia?
- kto udzielał ślubu?
- czy było przyjęcie weselne, jeśli tak to jak wyglądało i gdzie się odbyło, zaproszeni goście (tradycyjne zabawy, przesady, muzyka, wodzirej, powitanie pary młodej, tzw. bramy)?
- czy pamięta Pan/Pani jakie były prezenty ślubne?
- co Pan/Pani sądzi o tzw. związkach nieformalnych?

### **2. Związek nieformalny**

- czy życie w związku nieformalnym to dla Pana/Pani wybór czy wpływ okoliczności zewnętrznych, brak innej alternatywy?
- czy obecnie w Polsce można normalnie żyć i korzystać z tych samych praw i swobód jak w małżeństwie?
- czy Pan/Pani czuje się osoba naznaczoną społecznie będąc w związku nieformalnym?

### **3. Rozstanie**

- czy rozstanie z kimś, kogo się kochało pierwszą miłością naznacza na całe życie?
- czy po rozstaniu wierzy się jeszcze w prawdziwą, wielką miłość?

## **V. Rodzina**

- gdzie Pani/Pan później zamieszkali/obecnie mieszkają – z rodziną/"na swoim"/ w wynajętym lokalu?
- czy ma Pan/Pani dzieci?
- kiedy/jak długo po ślubie/od pierwszego spotkania urodziło się pierwsze dziecko?



## Układanie kwestionariusza pytań do wywiadu oraz wypełnianie metryczki świadka historii.

- jak układało się pożycie z teściami?
- czy po okresie wzajemnego zauroczenia „proza życia” nie ochłodziła uczuć?
- czy akceptuje Pan/Pani związki jedнопłciowe oraz tzw. rodziny patchworkowe (rodzina, w której zgodnie żyją byli małżonkowie, ich obecni partnerzy oraz dzieci z tych związków)

### VI. Pamiątki

- czy Pan/Pani posiada jakieś pamiątki z okresu pierwszego zakochania/narzeczeństwa - zdjęcia, listy miłosne, zaproszenia ślubne (inne pamiątki z tej uroczystości), które może Pani/Pan udostępnić, pokazać?
- co Pan/Pani czuje patrząc dzisiaj na fotografie/czytając listy swoje i swojej wybranki/wybranka?
- czy każda miłość jest „pierwsza”?
- czy zakochują się tylko ludzie młodzi, czy jest jakaś granica wieku poza którą „nie wypada” przyznać się do tego, że jest się zakochanym?

### Najstarsi białostoczanie:

#### Rozdziały nagrania:

1. historia mego życia – miejsce urodzenia, rodzina, ukończone szkoły, wykonywany zawód, kariera, przynależność do organizacji, zainteresowania, zmiany miejsc zamieszkania.
2. narodowość – jakiej pan/pani jest narodowości? Czy i jakie ma to dla pani/pana znaczenie? Czy narodowość wpłynęło/wpływa w istotny sposób na przebieg, jakość życia, a jeżeli tak, to w jaki?
3. wyznanie – jakiego pan/pani jest wyznania? Czy i jakie ma to dla pani/pana znaczenie? Czy wyznanie wpłynęło/wpływa w istotny sposób na przebieg, jakość życia, a jeżeli tak, to w jaki?



## **Układanie kwestionariusza pytań do wywiadu oraz wypełnianie metryczki świadka historii.**

4. przynależność partyjna/organizacyjna – data wstąpienia/rozpoczęcia działalności – data wystąpienia/zakończenia działalności, powody wstąpienia/wystąpienia

5. pierwsze wspomnienie/dzieciństwo – jaki pierwszy obraz pan/pani pamięta, jakie miał pan/pani dzieciństwo, jak je wspomina?

6. Białystok – dawniej i dziś: co było charakterystycznego? Co się zmieniło? Jak oceniasz zmiany – w całym mieście i w swoim najbliższym otoczeniu?

7. Mniejszości – czy masz/miałeś w swoim najbliższym otoczeniu przedstawicieli mniejszości żydowskiej, białoruskiej, innej? Jakie wspomnienia się z nimi wiążą? Czy uważasz, że mniejszości są problemem czy zaletą miejsca? Co daje kontakt z przedstawicielami mniejszości – jest ważny/obojętny/nie masz zadania?

8. Dzień wybuchu II wojny światowej – czy go pamiętasz? Jaki obraz pozostał w pamięci? Czy zdarzyło się w tym dniu coś istotnego dla Ciebie osobiście?

9. Okupacja sowiecka/hitlerowska – jaki był stosunek okupantów do mieszkańców Białegostoku? Jakie wspomnienia wiążą się z tamtym okresem?

10. Zniszczenia, odbudowa miasta – Jak wyglądał Białystok po wyzwoleniu? Jak pamiętasz życie codzienne – mieszkanie, jedzenie, szkoła, praca, rozrywka?

11. Okres ustanawiania władzy komunistycznej – Czy w twojej rodzinie lub wśród znajomych represje byli żołnierze AK? Czy ty lub ktoś ci znany był wzywany do Urzędu Bezpieczeństwa lub był funkcjonariuszem UB? Jak wspominasz wybory, czyny społeczne, reformę rolną? Jaki miałeś wtedy stosunek do Związku radzieckiego, do tematu przyjaźni polsko-radzieckiej, do propagandy?



## scenariusze zajęć

# Układanie kwestionariusza pytań do wywiadu oraz wypełnianie metryczki świadka historii.

12. 1953 - śmierć Stalina/okres stalinowski – Jak wspominasz okres żałoby po śmierci Stalina? Jak dzisiaj oceniasz tamten czas i swoje postępowanie z tamtego okresu?

13. 1956 odwilż – Czy zapamiętałeś rok 1956? Z czym Ci się kojarzy ta data?

14. 1968 wyjazd Żydów / interwencja w Czechosłowacji - Czy zapamiętałeś rok 1968? Z czym Ci się kojarzy ta data?

15. Dożynki Centralne w Białymstoku – Co pamiętasz? Czy brałeś udział? Jak zmieniło się miasto?

16. Obchody pierwszo majowe - Co pamiętasz? Czy brałeś udział?

17. Strajki lat 80. /Stan Wojenny - Co pamiętasz? Czy brałeś udział? Jak wspomnasy Stan Wojenny? Jak dzisiaj oceniasz wprowadzenie Stanu Wojennego i rolę Wojciecha Jaruzelskiego?

18. Okrągły Stół 1989 – Zwycięstwo czy porażka? Czy to było dla ciebie osobiście ważne wydarzenie?

19. Lata 90 - Jakie zmiany zaszły w Twoim życiu? Czy były to zmiany na lepsze czy nie? Jakie były uciążliwości i przyjemne strony życia w PRL? Czym różni się twoje obecne życie – co zmieniło się na lepsze, co chciałbyś zachować z PRL-u?

20. Wizyta Papieża JP II / śmierć JP II – Czy to był ważny moment w Twoim życiu? Czy byłeś na Krywanach? Czy pojechałbyś do Rzymu, gdybyś mógł?

21. Czy pan/pani chciałaby coś dodać? Opowiedzieć o czymś, co ma dla pana/pani bardzo duże znaczenie, a o co nie zapytaliśmy?



## **Układanie kwestionariusza pytań do wywiadu oraz wypełnianie metryczki świadka historii.**

### Bojary:

1. Proszę podać imię i nazwisko, datę urodzenia, adres zamieszkania na Bojarach, ewentualne przeprowadzki w obrębie dzielnicy, od kiedy do kiedy Pan/Pani tam mieszkał/mieszkała?
2. Z czym kojarzą się Panu/Pani Bojary (pierwsze skojarzenie)?
3. Jakie jest Pana/Pani najstarsze wspomnienie z dzielnicy Bojary. Jak wyglądało Pana/Pani dzieciństwo na Bojarach? Do której szkoły Pan/Pani uczęszczał/uczęszczała? Co pamięta Pan/Pani ze szkoły (wygląd szkoły, grono pedagogiczne, koleżanki i kolegów).
4. (pytanie do osób urodzonych przed II wojną światową)  
Jak wyglądało życie na Bojarach w czasie wojny (represje wobec mieszkańców, wywózki, życie codzienne) i tuż po wojnie, (problemy mieszkaniowe, żywnościowe, rozrywka, praca, edukacja, komunikacja)?
5. Jak wyglądała Pana/Pani ulica/dom na Bojarach (warunki mieszkaniowe, liczba rodzin zamieszkujących dom, problem dokwaterowywania lokatorów)? Czy Pana/Pani rodzina mieszkająca w jednym domu była wielopokoleniowa, czy raczej byli to rodzice z dziećmi? Proszę wymienić członków rodziny mieszkających wspólnie w Pani/Pana domu. Czym zajmowali się Pana/Pani rodzice, dziadkowie?
6. Jak wyglądał dzień powszedni na Bojarach, życie codzienne? Jakie zajęcia wykonywano w domu i przy domu (praca w ogrodzie, posiadanie żywego inwentarza, itp. ).
7. Jak spędzano wolny czas - dzieci (ulubione zabawy i miejsca), młodzież (sport, rozrywka), dorośli (spacer, kawiarnia, spotkania w domach – sposoby i miejsca)? Czy w domu ktoś grał na jakimś instrumencie lub uprawiał inny rodzaj działalności artystycznej?



## scenariusze zajęć

# Układanie kwestionariusza pytań do wywiadu oraz wypełnianie metryczki świadka historii.

8. Jak obchodziło się na Bojarach święta (Boże Narodzenie, Wielkanoc, imieniny, itp.), jaki panował wtedy klimat, nastrój w dzielnicy?

9. Jakie były w okolicy sklepy, charakterystyczne budynki, miejsca (łaźnia, Stary Rynek, piekarnia tzw. braciszków, itp.)

10. Czy pamięta Pan/Pani kto mieszkał w sąsiedztwie (przekrój społeczny/wyznaniowy mieszkańców)?

11. Czy pamięta Pan/Pani charakterystyczne postacie, ogólnie szanowane osoby mieszkające w tej dzielnicy?

12. Czy jest/było coś, co wyróżnia/wyróżniało tą dzielnicę spośród innych białostockich dzielnic?

13. (pytanie do osób nie mieszkających już na Bojarach)

Czy gdyby istniała taka możliwość wrócił by Pan/Pani na Bojary? Jeśli tak to dlaczego? Jeśli nie to również proszę uzasadnić dlaczego?

14. Czy Pana/Pani zdaniem istnieje szansa na ocalenie dzielnicy Bojary? Czy widzi Pan/Pani taką potrzebę? Co myśli Pan/Pani o inicjatywie utworzenia parku kulturowego w dzielnicy Bojary?

### Ach! Co to był za ślub:

1. Zapoznanie

- jak/w jakich okolicznościach poznał Pan/Pani swego przyszłego męża/żonę?

2. Wybranek/Wybranka

- co zwróciło Pani/Pana uwagę w wyglądzie/zachowaniu przyszłego męża/żony – co zdecydowało o decyzji, że to ta jedyna/właściwa osoba?

- czy małżonek/małżonka była tego samego wyznania?

- czy małżonek/małżonka był/była starszy/starsza, młodsza/młodszy?



## Układanie kwestionariusza pytań do wywiadu oraz wypełnianie metryczki świadka historii.

### 3. Ślub

- kiedy/jak długo po zapoznaniu zapadła decyzja o ślubie?
- jak wyglądały przygotowania do Pani/Pana ślubu? Kto się nimi zajmował? Jak rodziny podzieliły się kosztami?
- jak wyglądał Pani/Pana ślubny strój i Pani/Pana współmałżonka?
- czy były tak zwane swaty? czy omawiano kwestie materialne – sprawę posagu, co obie strony wnoszą w sensie materialnym?
- czy były zaręczyny?
- kiedy i gdzie odbył się Pani/Pana ślub?
- jak przebiegała i jak wyglądała ta ceremonia?
- kto udzielał ślubu?
- czy było przyjęcie weselne, jeśli tak to jak wyglądało i gdzie się odbyło, zaproszeni goście (tradycyjne zabawy, przesady, muzyka, wodzirej, powitanie pary młodej, tzw. bramy)?

### 4. Rodzina

- gdzie Pani/Pan później zamieszkali?
- kiedy/jak długo po ślubie urodziło się pierwsze dziecko?
- jak układało się pożycie z teściami?

### Białostoccy esperantyści:

1. Kiedy i w jakich okolicznościach po raz pierwszy spotkał się Pan/Pani z językiem esperanto?

- czy to była fascynacja od pierwszego kontaktu?
- co najbardziej zainteresowało Pana/Panią w esperanto/Ludwiku Zamenhofie/jego ideach?
- inne powody zainteresowania esperanto

2. Proszę nam o siebie opowiedzieć w kilku zdaniach w języku esperanto (personalia, miejsce urodzenia, miejsce zamieszkania, zawód, narodowość, wyznanie, zainteresowania, stan cywilny, inne).

3. Proszę przetłumaczyć na język polski to, co przed chwilą usłyszeliśmy.



## scenariusze zajęć

# Układanie kwestionariusza pytań do wywiadu oraz wypełnianie metryczki świadka historii.

4. Co Panu/Pani dała nauka języka esperanto, jakie płyną z tego dla Pana/Pani korzyści?
5. Czy bierze Pan/Pani aktywny udział w ruchu esperanto:
- czy należy Pan/Pani do Białostockiego Towarzystwa Esperantystów lub innej organizacji esperanckiej?
  - czy brał Pan/Pani udział w polskich lub światowych kongresach esperanta?
  - czy brał Pan/Pani udział w przygotowaniach do 94. Światowego Kongresu Esperanta w Białymstoku? Na czym polegała Pana/Pani rola?
6. Czy stale doskonalili Pan/Pani swoją znajomość języka esperanto, wzbogaca wiedzę o Ludwiku Zamenhofie, historii esperanto?
- czy pamięta Pan/Pani postać Leona Kłodeckiego lub innych animatorów powojennego ruchu esperanckiego w Białymstoku?
  - czy promuje Pan/Pani ideę esperanto w swoim najbliższym otoczeniu – w rodzinie, w kręgu przyjaciół?
7. Jak ocenia Pan/Pani znaczenie Białegostoku na mapie ważnych miejsc światowego ruchu esperanto:
- czy Białystok jest wystarczająco wypromowany na świecie jako miejsce urodzin Ludwika Zamenhofa, miejsce powstania języka esperanto?
  - czy zna Pan/Pani ideę/pomysł utworzenia w Białymstoku Światowego Centrum Esperanto?
  - czy 94 Światowy Kongres Esperanta wniósł coś istotnego w promocję Białegostoku, zapisał się na trwałe w historii ruchu esperanckiego?
  - co jeszcze można byłoby zrobić, by rozwijać ruch esperanto w Białymstoku? Czy należy położyć akcent na naukę esperanto, czy może raczej na popularyzację postaci Ludwika Zamenhofa i jego idei?
8. Jak ocenia Pan/Pani współczesną kondycję języka esperanto:
- czy język esperanto stał się w Pana/Pani odczuciu językiem uniwersalnym, a jeżeli nie, to czy są na to szanse?
  - czy idee Ludwika Zamenhofa są ciągle aktualne, możliwe do praktycznej realizacji czy może należałoby je traktować jako piękną utopię – wizję ideału, którego nie udało się wcielić w życie?



## scenariusze zajęć

# Układanie kwestionariusza pytań do wywiadu oraz wypełnianie metryczki świadka historii.

### Uchwyty – Bison – Biał:

#### 1. Zatrudnienie (warunki pracy):

- Kiedy i w jakich okolicznościach rozpoczął Pan/Pani pracę w Fabryce Przyrządów i Uchwytów Bison – Biał?

- okres zatrudnienia 19\_\_ - \_\_\_\_

- stanowisko: .....

- obowiązki: .....

- przynależność do organizacji działających na terenie zakładu (inna działalność społeczna):

.....

- wynagrodzenie (jak Pana/Pani pensja miała się do średniej zarobków w zakładzie/ czy była to atrakcyjna płaca w stosunku do innych miejsc, w których można było się wówczas zatrudnić?/czy zakład oferował jakieś dodatkowe, pozapłacowe profity?)

#### 2. Stosunki w zakładzie:

- jaka była atmosfera pracy w zakładzie?

- czy pracownicy byli dumni z tego, że pracują akurat tutaj?

- czy pamięta Pan/Pani rocznicowe uroczystości, zakładowe wyjazdy?

#### 3. Historia i współczesność:

- co wie Pan/Pani o historii Fabryki, ludziach zasłużonych dla zakładu?

- jakie Pan/Pani ma wspomnienia związane z okresem strajków lat 1980/1981?

- jak ocenia Pan/Pani zmiany jakie zaszły w Fabryce w ostatnich latach, jakie uczucia i emocje Panu/Pani towarzyszyły (m.in. likwidacja budynków fabrycznych przy ul. Łąkowej)

- jak Pan/Pani po latach wspomina i ocenia czasy pracy w Uchwytach/Bison-Biału?



# Jak przeprowadzić wywiad ze świadkiem historii. (zajęcia praktyczne)

Czas trwania: 2 x 45 min.

## Cele operacyjne:

Uczestnicy:

- wiedzą jak przygotować świadka do wywiadu, jak przeprowadzić pierwszą/wstępną rozmowę;
- wiedzą jak postępować ze świadkiem podczas nagrywania relacji;
- wiedzą jakie warunki należy spełnić aby wywiad był przeprowadzony poprawnie pod względem merytorycznym i technicznym;
- wiedzą jak prowadzić rozmowę w zależności od tego jaki rodzaj wywiadu mają do zrealizowania
- wiedzą jakich dokumentów będą potrzebowali, aby w przyszłości móc archiwizować i upubliczniać relacje.

## Przebieg zajęć:

1. Pytamy uczniów jakie ich zdaniem są sposoby pozyskiwania świadków historii, jak możemy do nich dotrzeć? Uwzględniamy tu również pomysły dotarcia do świadków związanych z działalnością, historią szkoły. Jeśli wypowiedzi wymagają uzupełnienia, to dopowiadamy niewymienione sposoby dotarcia do świadków. Zapisujemy je wspólnie na tablicy: ogłoszenia i apele w mediach (organizujemy konferencję prasową i/lub piszemy prośbę o objęcie naszej akcji patronatem; ogłoszenia w internecie (www szkoły, mailing), ogłoszenia i wydarzenia w portalach społecznościowych; współpraca ze związkami, stowarzyszenia i organizacjami odpowiadającymi profilowi prowadzonej akcji; „uruchomienie” prywatnych kontaktów (rodziny, znajomi).



CZAS  
5 min



METODA  
burza mózgów



POMOCE

2. Przeprowadzamy krótką prezentację, jak powinna wyglądać nasza pierwsza rozmowa telefoniczna, pierwszy kontakt ze świadkiem. Jak zachowywać się w trakcie prowadzenia wywiadu. Mówimy o rodzajach wywiadów jakie można przeprowadzić w ramach oral history/historii mówionej. Poruszyć należy również kwestie odpowiedniego przygotowania warunków technicznych (wybór czasu i miejsca, odpowiednie oświetlenie i wyciszenie planu nagraniowego - ABC nagrywania str. 11) oraz odpowiednich dokumentów (m.in. zgoda na archiwizację zdjęć i dokumentów, zgoda na nagranie wywiadu - Zeszyt dobrych praktyk str. 23-24).

Warto przeprowadzić proste ćwiczenie: pierwsza rozmowa, w roli świadka historii nauczyciel, w roli osoby dzwoniącej jeden z uczniów. Obserwatorzy zwracają uwagę na



## scenariusze zajęć

# Jak przeprowadzić wywiad ze świadkiem historii. (zajęcia praktyczne)

ewentualne błędy, wśród których najczęstsze to: dzwoniący zapomina się przedstawić lub robi to niedbale, nieumiejętność zwięzłego przedstawienia celu rozmowy, niezapisanie telefonu i adresu osoby, do której się dzwoni. Warto zwrócić uwagę na to, że od wrażenia, jakie zrobimy na świadku historii w czasie pierwszej rozmowy zależy powodzenie wywiadu.



CZAS  
15 min



METODA  
wykład/ćwiczenie



POMOCE  
Kontakt ze świadkiem

3. Dzielimy uczestników zajęć na pary, w których jedna z osób, zadająca pytania, wciela się w rolę redaktora szkolnej gazetki, druga będzie świadkiem historii, odgrywającym rolę absolwenta tej szkoły (np. osoby z pierwszego rocznika absolwentów). Przypominamy uczestnikom o zasadach tworzenia kwestionariuszy pytań do wywiadu (patrz scenariusz „Układanie kwestionariusza pytań do wywiadu”). Prosimy o przygotowanie krótkich wywiadów z okazji święta szkoły (do 5 pytań).



CZAS  
15 min



METODA  
praca w grupach



POMOCE

5. Każda z par prezentuje swój wywiad przed resztą uczestników. „Obserwatorów” prosimy o uważne śledzenie wywiadu i notowanie mocnych i słabych stron prezentacji w odniesieniu do zasad omówionych i zaprezentowanych wcześniej. Do ćwiczenia będziemy potrzebowali kamery, najlepiej podłączonej do telewizora (monitora), aby móc na bieżąco obserwować prezentacje w takiej formie, w jakiej będziemy je udostępniać. Po każdej zakończonej prezentacji prosimy obserwujących uczestników o refleksje na temat wywiadu. Uzupełniamy wypowiedzi, jeżeli zachodzi taka potrzeba.



CZAS  
25-45 min  
(w zależności  
od ilości par)



METODA  
prezentacja/dyskusja



POMOCE

# Jak przeprowadzić wywiad ze świadkiem historii. (zajęcia praktyczne)

## Ewaluacja:

Po przeprowadzeniu zajęć ich uczestnicy:

- potrafią przeprowadzić wstępną rozmowę za świadkiem, tak aby wiedział w jakim przedsięwzięciu bierze udział oraz jaka będzie jego rola w procesie nagrywania relacji
- potrafią sporządzić dokumenty potrzebne do archiwizacji i upublicznienia nagrania ze świadkiem historii
- potrafią przeprowadzić poprawny merytorycznie wywiad ze świadkiem historii
- potrafią zastosować wiedzę o miejscu i warunkach jakie powinny panować podczas wywiadu w praktyce

## Słowniczek:

Wywiad biograficzny: dotyczy całego życia osoby, z którą prowadzimy wywiad. Metoda ta charakteryzuje się tym, że pytania nie są skategoryzowane, prowadzący wywiad posługuje się dyspozycjami, czyli luźno sformułowanymi problemami, które szeroko omawia z rozmówcą. W wywiadzie swobodnym nie jest istotna kolejność zadawanych pytań, lecz aranżowanie sytuacji zbliżonej do naturalnej rozmowy.

Wywiad kwestionariuszowy: polega na uzyskiwaniu informacji poprzez zadawanie pytań na podstawie specjalnie przygotowanego kwestionariusza pytań. Osoba prowadząca wywiad dysponuje konkretnymi pytaniami, ułożonymi w wybranej przez siebie kolejności.

## Materiały:

Potrzebne dokumenty (zgoda na nagranie, zgoda na archiwizację - Zeszyt dobrych praktyk str. 23-24)

## Kontakt ze świadkiem:

### Pierwsza rozmowa

Przedstawiamy się, podajemy nazwę instytucji/organizacji/stowarzyszenia/szkoły, którą reprezentujemy, informujemy rozmówcę, jak weszliśmy w posiadanie jej numeru telefonu. I/lub adresu zamieszkania. Zwięźle prezentujemy projekt, w którym rozmówca ma wziąć udział. W kilku zdaniach przedstawiamy charakterystykę naszej instytucji (szkoły, stowarzyszenia czy grupy nieformalnej), odpowiadamy na ewentualne pytania dotyczące innych naszych działań, podajemy adres siedziby i/lub strony internetowej. Jeżeli osoba, z którą rozmawiamy posiada pocztę elektroniczną, proponujemy przesłanie kwestionariusza pytań. Jeżeli udało nam się wzbudzić zainteresowanie, jeżeli nie



## Jak przeprowadzić wywiad ze świadkiem historii. (zajęcia praktyczne)

spotkaliśmy się ze zdecydowaną odmową, ustalamy termin pierwszego spotkania w celu bezpośredniego omówienia (wyjaśnienia sensu) pytań oraz przebiegu wywiadu. Jeśli osoba nie posiada poczty internetowej to umawiamy się z nią od razu na pierwsze spotkanie.

Uwaga! W przypadku odmowy nie nalegamy, nie staramy się wyrzucić presji na rozmówcy – możemy ewentualnie zaproponować zapisanie naszego telefonu, na wypadek zmiany decyzji.

### Pierwsze spotkanie

Na pierwszym spotkaniu informujemy rozmówcę w jaki sposób zostanie przeprowadzone nagranie, jak zostanie opracowane oraz gdzie i w jaki sposób będzie prezentowane. Udzielamy wszystkich informacji, o jakie zostaniemy poproszeni. Informujemy, że warunkiem wykonania nagrania jest pisemna zgoda (przedstawiamy odpowiedni formularz) na przeprowadzenie i publiczną prezentację nagrania. Powinniśmy posiadać dwa egzemplarze zgody – jeden pozostaje w naszej dyspozycji, jeden pozostawiamy osobie nagrywanej: jest to ślad po naszym spotkaniu; na oświadczeniu jest miejsce na wpisanie naszego imienia i nazwiska gdyby nagrywana osoba chciała się z nami skontaktować.

Jeśli osoba, z którą się spotkaliśmy, oświadczy, że nie chce podpisać zgody na wykonanie i publiczną prezentację nagrania, a nasze argumenty nie przekonają jej do zmiany tego postanowienia, zmuszeni jesteśmy odstąpić od nagrania. Przedmiotem zgody są też archiwalne zdjęcia i dokumenty przekazywane do zeskanowania. Bez podpisania stosownego dokumentu nie powinniśmy prezentować publicznie wspomnianych materiałów.

W trakcie pierwszego spotkania staramy się rozwiązać wszelkie wątpliwości osoby związane z pytaniami, przebiegiem wywiadu i sposobami prezentacji nagrania. Powinniśmy wyraźnie określić, co dokładnie ma być przedmiotem nagrania. Ponadto udzielamy informacji technicznych: uprzedzamy, że nagranie może potrwać kilka godzin, że powinno odbywać się bez udziału osób trzecich, że pomieszczenie, w którym będziemy nagrywać powinno być w miarę ciche i dobrze oświetlone. Ustalając konkretną godzinę nagrania staramy się unikać godzin wieczornych (osoba nagrywana może szybciej męczyć się, a co za tym idzie mieć problemy z kojarzeniem faktów, przypominaniem sobie szczegółów). Warto też wspomnieć o tym, że osoba nagrywana otrzyma kopię nagrania, jeśli tylko wyrazi taką chęć.





## Jak przeprowadzić wywiad ze świadkiem historii. (zajęcia praktyczne)

### Nagranie

#### a) Przygotowanie do nagrania

Na wstępie raz jeszcze opowiadamy o samej idei nagrania (po raz pierwszy wspominaliśmy o tym w trakcie rozmowy telefonicznej lub spotkania wstępnego). Prosimy o podpisanie deklaracji (zgody na przeprowadzenie i archiwizację nagrania), wyłączamy telefony komórkowe, upewniamy się, że w mieszkaniu/pomieszczeniu panuje absolutna cisza i dopiero przystępujemy do nagrania. Przed rozpoczęciem nagrania należy wyraźnie zaznaczyć, że nasza rola, jako nagrywających, będzie się ograniczała do uważnego słuchania i zadawania pytań tylko wtedy, gdy będzie to absolutnie niezbędne (pytania z kwestionariusza) lub wymagane sytuacją (pytania podtrzymujące narrację). Jednocześnie należy wspomnieć, że mamy zamiar zadawać pytania później, kiedy już częściowo poznamy historię nagrywanej osoby (dopytywanie po skończeniu pytań z kwestionariusza) łatwiej będzie nam wtedy pytać o konkretne zdarzenia, postaci itp. Jednocześnie istotne jest zwrócenie uwagi na to, by nie używać takich form potakiwania, jak, na przykład, „uhm”, „aha”. Bardzo ważne jest panowanie nad swoimi reakcjami emocjonalnymi i nawykowymi: śmiech czy nieświadome włączanie i wyłączanie długopisu może skutecznie zniszczyć nagranie.

Należy zadbać o to, by osoba/osoby postronne (nie biorące udziału w nagraniu) przebywające w domu/mieszkaniu nie zakłóciły nagrania. Zazwyczaj wystarczy w tym celu poprosić o powstrzymanie się przed hałasowaniem i wchodzeniem do pomieszczenia, w którym odbywa się nagranie.

#### b) nagranie

Niezależnie od pytań zawartych w kwestionariuszu, na początku każdego nagrania prosimy osobę nagrywaną o przedstawienie się, podanie imienia, nazwiska, daty i miejsca urodzenia. Zarówno osoba zadająca pytania jak i operator kamery wyposażone są w kwestionariusz z pytaniami. Pytania zadajemy po wyłączeniu kamery (bądź innego sprzętu którym nagrywamy), tak aby się nie nagrywały, prosimy jednak aby nagrywana osoba po włączeniu kamery (bądź innego sprzętu którym nagrywamy) odpowiedziała na nie pełnym zdaniem, np. kiedy zadajemy pytanie: „Kiedy się Pani urodziła?” nie padła odpowiedź: „28 września 1938 roku”, tylko: „Urodziłam się 28 września 1938 roku.” Innym rodzajem dopuszczalnych pytań mogą być krótkie pytania mające podtrzymać narrację. Pytania z naszej strony padają również jeśli chcemy rozwinąć ciekawe wątki, czy to w związku z historią życia, czy też dotyczące kolejnych pytań z kwestionariusza. Będą to więc pytania konstruowane w oparciu o to, co usłyszeliśmy od rozmówcy. Należy jednak pamiętać o pauzowaniu kamery bądź innego sprzętu, którym nagrywamy wywiad przy każdym kolejnym pytaniu.



## **Jak przeprowadzić wywiad ze świadkiem historii. (zajęcia praktyczne)**

### **c) czynności wykonywane po nagraniu**

Po skończonym nagraniu oglądamy zdjęcia, dokumenty lub inne pamiątki nagrywanych osób. Staramy się dosyć szczegółowo opisać interesujące nas archiwalia. W przypadku zdjęć: datę i miejsce jego wykonania, osoby widoczne na zdjęciu, okoliczności powstania zdjęcia (jeśli były interesujące). W przypadku dokumentów: data i miejsce wystawienia dokumentu, czego dokument dotyczy. W przypadku pamiątek materialnych ustalamy, dlaczego są one ważne dla osoby mówiącej, pytamy o okoliczności ich pozyskania. Staramy się wypożyczyć interesujące nas archiwalia do zeskanowania lub sfotografowania. Zgodę na wypożyczenie spisujemy w dwóch egzemplarzach, do każdej dołączamy specyfikację, czyli listę wypożyczanych przedmiotów i dokumentów, wraz z krótkimi opisami. Jeden egzemplarz formularz ze specyfikacją zostawiamy właścicielowi, drugi zabieramy ze sobą. Jeśli niemożliwe jest wypożyczenie dokumentów czy przedmiotów, fotografujemy je na miejscu.

Po skończonym nagraniu wykonujemy fotografię portretową naszemu rozmówcy. Staramy się zrobić serię zdjęć portretowych: im więcej zdjęć, tym większe szanse zrobienia zdjęcia dobrego (zarówno pod względem estetycznym, jak i technicznym). Ostatnią czynnością jest ustalenie terminu i miejsca, w którym zwrócimy właścicielowi wypożyczone dokumenty i przedmioty.



## Jak nagrać babcię/dziadka?

Czas trwania: 45 min

Kiedy już wiemy o co chcemy zapytać naszego rozmówcę, przychodzi pytanie jak to zarejestrować? Czy wystarczy tylko skierować aparat/kamerę w jego stronę, włączyć nagrywanie i to wszystko? Czym nagrywać, w jakim miejscu, na czym się skupić żeby nasze nagranie bez wstydu można było pokazać choćby najbliższym? Ta lekcja przybliży uczniom proces rejestracji nagrania ze świadkiem historii.

### Cele operacyjne:

Uczestnicy:

- wiedzą jakiego sprzętu użyć do nagrywania wywiadu;
- wiedzą jak przygotować miejsce, w którym będą rejestrować wywiad;
- znają rodzaje planów filmowych;
- wiedzą jak oświetlić wywiad;
- wiedzą jak nagrać dobry dźwięk.

### Przebieg zajęć:

Uczniowie, korzystając z wcześniej przygotowanego kwestionariusza pytań na temat „Moja pierwsza miłość” oraz analizy tekstu ABC nagrywania, dobierają się w pary i przeprowadzają między sobą wywiad. Następnie po zgraniu materiału od każdej pary na jeden komputer przechodzimy do analizy wywiadów pod kątem odpowiednio dobranego kadru, dobrego dźwięku oraz oświetlenia naszego rozmówcy. Zadajemy uczniom pytania co ich zdaniem wyszło dobrze, a co źle w każdym wywiadzie.



CZAS  
45 min



METODA  
praca w grupach



POMOCE  
ABC nagrywania  
aparat/kamera  
statyw (na jedną parę)  
Moja pierwsza miłość

### Ewaluacja:

Po przeprowadzeniu zajęć ich uczestnicy:

- znają podstawy nagrywania wywiadu z technicznego punktu widzenia

### Materiały:

- Moja pierwsza miłość, Zeszyt dobrych praktyk str. 35-37
- ABC nagrywania, Zeszyt dobrych praktyk str. 11-15





**© Centrum im. Ludwika Zamenhofs – CLZ**  
**ul. Warszawska 19, 15-062 Białystok**  
**[www.centrumzamenhofs.pl](http://www.centrumzamenhofs.pl)**  
**tel. 85 67 67 367**

Wydanie I, Białystok 2013

Redakcja: Jerzy Szerszunowicz  
Projekt graficzny i skład: Krzysztof Matosek, Daniel Kiermut  
Projekt logotypu: Daniel Kiermut  
Korekta: Agnieszka Kajdanowska, Magdalena Urbańska, Anna Talarczyk  
Scenariusze zajęć: Agnieszka Kajdanowska, Daniel Kiermut  
Druk i oprawa: CLZ

**Centrum im. Ludwika Zamenhofs jest finansowane przez Miasto Białystok**



Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 3.0 Polska

**stopka redakcyjna**

